

8. 12. — 5. 2. 2023
(Galerie Kostka)

Jan Matýsek: Fuj Tajxl!! Skrč prst skrz smrt.

Ján Gajdušek: Zajímá mě, jak vnímáš téma krize mužství, ke kterému se ve videu Fuj Tajxl! vztahuješ.

Jan Matýsek: Fujtajxl je vlastně audiovizuální esej pro děti uvězněné v dospělých tělech. Nese prvky dětského pořadu a slouží jako zážitkový trenažer iniciačního rituálu. Zprostředkovávám setkání s archetypem čerta nebo stínu, který naše vnitřní dítě provází podsvětím, kde zažíváme symbolické situace transformace určitých vlastností, vzpomínek, prvotních strachů. Takže máme šanci redefinovat svůj dospělý život, když se na něj podíváme perspektivou vlastního dětského stavu. Jde mi o narušení hranic, které kolem sebe máme. Uvědomuji si nebezpečí, které z toho plyne, proto je maximálně přiznaná fiktivnost a behind the scenes momenty, které fungují zároveň jako probuzení z hypnotických stavů toho rituálního trenažeru. Obecně v tématu krize mužství, které je v mých kruzích velmi reflektované, mi chybí hlubší perspektiva duševní nebo až duchovní povahy. Nemyslím si, že jsou v krizi osoby mužského genderu, ale že je v krizi mužská stránka duše uvnitř každého z nás. Snažím se ohledávat možné způsoby, jak tohoto nemocného muže léčit. Během tohoto bádání mi vyvstal obraz současného muže v jeho nedospělé podobě – současný muž prodělal regresi a stal se znovu chlapcem. Proto se zajímám o iniciační rituály jako přechody z chlapce na muže jako možné terapeutické řešení fenoménu krize mužství. Iniciační rituály mají určité tradiční symbolické kroky, které jsou analogické k jazyku monomýtu – takže chlapec jako stav nějakého exilu, iniciační cesta podsvětím jako setkání a integrace se stínem, smrt chlapce, výstup z podsvětí jako nalezení cesty k sobě ke svému dospělému obrazu – z těchto obrazů si skládám příběh. A touto symbolickou konstrukcí a aplikací na něco konkrétního, známého se snažím vytvářet hypnózu, sugesci, které plodí osobní nebo třeba i transcendentální zážitek. Přál bych si, aby videoinstalace fungovala jako zasvěcení do těchto procesů. Zároveň se v rámci vnímání sebe sama a okolí učím pozorovat podobnost. A myslím, že to je jedno z paradigmat mojí tvorby. Můžeme mluvit o individuální duši jedince, třeba moji nebo diváka, ale můžeme mluvit i o duši naší společnosti a je tam přímá návaznost – když „lčím“ svého vnitřního muže, tak zároveň „lčím“ jeho nadřazenost vůči naší společnosti.

JG: V jakých kontextech ve videu zobrazuješ postavu čerta?

JM: Čerta vnímám jako určitou výkonnou moc patriarchátu, kdy se dospělí snaží děti přizpůsobit svému světu systému. Zároveň jsem vztah dítěte a čerta začal vnímat skrze literaturu komplexněji a z různých úhlů pohledu a došel jsem k tomu, že jejich vztah je velmi ambivalentní. Dá se zaměnit kdo je oběť a kdo násilník. Což můžeme chápat ve smyslu, že čert je výkonnou mocí patriarchátu a dítě je ta oběť – něco, co je ohroženo, co je určitým způsobem celistvé a musí být rozděleno. Zároveň se to dá chápat i tak, že čert je archetypem divého muže, něčeho, co je spojeno s přírodou, se sexualitou a vším tím, co je vytěsněno. A samotný chlapec je z duševního hlediska (ve smyslu krize mužství) mužem v nevyspělé fázi, který prošel určitou regresí a projevuje se jako chlapec, který ustrnul v tomto stavu.

Čert zosobňuje všechno, co není dovoleno, co je moc divoké, zvrhlé, vlhké, anální. Přimělo mě to se zamýšlet nad tím, co nejde vidět - na vytěsněné části nás samých, které se skrze nás projevují nebo nám narážejí do existence zvenku. Bylo pro mě těžké to přijmout jako téma, trvalo mi dlouho, než jsem se z toho desubjektivizoval.

Nejspíš mi pomohlo, že jsem tou dobou introspektivně ohledával duševní mužství (mužskou stránku, kterou máme všichni) a zároveň se všude kolem mě mluvilo o krizi mužství. Narazil jsem na diplomovou práci rakouské studentky antropologie Ilony Grabmaier: Mužství v krizi, kde popisuje procesí Krampuslauf – průvod čertů. Jedná se o iniciační rituál chlapců převlečených za čerty, kteří se projevují agresivně a machisticky a na základě toho jsou přijímáni do světa dospělých mužů. A to mě podnítilo k hlubšímu bádání archetypu čerta jako třeba jeho aspekt výkonné moci patriarchátu, kde na základě strachu si vydobývá na dítěti poslušnost, přizpůsobivost světa dospělých. Uvědomil jsem si, že my všichni máme podobný zážitek s nějakým takovým čertem nebo čímkoliv, čemu jsme odevzdali všechny své špatné vlastnosti – podstatnou část své osobnosti – a jak je důležité neztratit s ním kontakt. Fuj Tajxl! je o tom znovusetkání s dětským strachem. Čert jako dlouho zanedbávaný stín se projevuje infantilně, šíleně a sexuálně. Spojujeme se s ním skrz divokou zvrhlost.

JG: Zažil jsi někdy hypnózu?

JM: Ne, na hypnóze jsem nikdy nebyl, ale hodně se o to zajímám a chtěl bych do ní proniknout ne ve smyslu, že bych ji chtěl umět, ale chci ji spíše objevovat jako metodu. Např. jako určitou šamanskou metodu zvědomování věcí. Hypnóza zní sama o sobě velmi manipulativně, ale zároveň manipulativní být nemusí. Může být něčím do čeho se ponoříme a na chvíli zapomeneme na své hranice, na smyslové vnímání, na to, co nás definuje teď a tady. To jsou podle mě stavy, ve kterých je možné se transformovat.

JG: Ve videu Fuj Tajxl! jsou ústa čerta médiem zařikávání a skrze ně jsme uváděni do stavu pomyslné hypnózy či změněného vědomí...

JM: Je to tak, jak to popisuješ, ale nemusí tak tak být nutně. Já se hypnózu, pokud tomu tak budeme říkat, snažím přetavit ze slov či verbální sugescie do něčeho, co by se dalo nazvat audiovizuální choreografií. Což znamená, že už nechci pracovat čistě s klasickou verbální sugescí, kdy říkám, že se máš někam nořit atd., ale mířím až do určité vizualizované halucinace, vizuální choreografie či transu. A proto mě momentálně zajímá audiovizuální kompozice jako taková.

JG: Věnují se tomu ještě nějakí další umělci, které sleduješ? Napadá mě, že tohle bylo součástí přístupů některých umělců na konci 19. století, např. symbolistů, kteří dokázali zprostředkovat určitý ponor do vizualizovaného vnitřního já.

JM: Ano, zajímá mě třeba Hilma af Klint, která dělala obří meditativní obrazy, které sloužily jako brány někam. Podobně se snažím tvořit i galerijní instalace. V počáteční fázi vývoje díla Fuj Tajxl! (vystavená např. na AVU) byla celá instalace myšlena jako vypravěč, který na nás mluví a vlastně se ocitáme před obličejem strážce, který nás provází naším vnitřním já.

JG: Chtěl bych se ještě vrátit k názvu videa. Říkal jsi, že užitím slovního spojení „fuj tajxl“ se vytváří pomyslná bariéra či distance, kdy jsou vytvořeny dva světy, mezi kterými vznikne průrva, jakýsi bod ničeho. Jak tě to napadlo? Je to na základě určité osobní zkušenosti nebo narážíš na obecnější problém, který vnímáš jako součást konzervatismu nebo patriarchálního způsobu vnímání jiného?

JG: Myslíš, že se to dá nazvat určitou formou autocenzury?

JG: Zajímá mě také tvůj čistě formální výtvarný jazyk, který je spojen s výraznou barevností a konkrétně u tvých videí jsem vnímal, že je spojen také s určitým vizuálně-haptickým momentem materiálů, které používáš. Např. čerta je ochlupen tou nejlevnější umělou kožešinou, rty jsou plastové a to vše vytváří určitý komplexní obraz/vjem...

JG: Jak vnímáš ten sexuální aspekt, který je důležitou součástí videa?

JM: Touhle kouzelnou formulkou a nejen tou, podle mě přesně tvoříme a formujeme onoho čerta ze sebe. Ukrajujeme ze sebe kousky sebe. Fuj tajxl, fuj tajbl, fuj tajfl – der Teufel, což je neměcky čert. Z toho, co je nám odporné tímto zaklínadlem toho čerta stvoříme. A jsme to my sami. Je to distance uvnitř sebe, ale i uvnitř společnosti. Zabývám se právě tímto „nepřítelem“, stínem, kterého si jako individua, ale i jako společnost přirozeně vytváříme. Já tento stín tematizuji, abych nastínil komplexnější obraz o nás samých. Poukazuji na něj, neboť myšlenka, že poznávám, co jsem, když si zvědomuji, co nejsem, nabourává vlastní uměle vytvořené hranice, a tedy jednostranný přístup ke skutečnosti. V podstatě tím mířím k tomu, co nás doplňuje nebo co přesahuje představu o sobě a domnívám se, že možná cesta k tomuto transcendentálnímu stavu vede skrz setkání nebo přímo integraci toho, co není součástí identity ať už v osobní nebo kolektivní dimenzi.

JM: Určitě a ta může být právě vědomá nebo nevědomá. Spoustu věcí denně vytěsňujeme jen tak, aniž bychom o tom věděli. Pro mě je klíčové to, že ve stavu dítěte jsme byli určitým způsobem celí a v průběhu života a výchovou jsme od sebe začali oddělovat kousky čímž vzniklo to, co „nejsme my“ – naše já. A to, co nejsem já se právě stává určitým stínem, který zhmotňuji do podoby čerta. Jako děti nás při Mikuláši nutí právě čertovi odevzdat všechny naše špatné vlastnosti, takže např. tam je magie toho odevzdání evidentní.

JM: Předobraz vzezření a toho, jak výsledek vypadá, vychází vždy z mých představ nebo vizí. Tam jsou věci většinou z nějakého naprosto nereálného materiálu a buď svítí nebo se nějak pohybují, může to být rosol nebo láva... Vždy se to snažím nějak zpracovat a uzavřít do určitého vizuálního rámce – že je to např. dětský pořad – a do této hmotné skutečnosti rád vkládám ještě další kontexty. Např. pusa je evidentním odkazem k určitému porno či sexuálnímu kontextu a v těchto protikladech, i v použití materiálu, kdy aplikuji něco, co se používá při sexu na něco jako je dětský pořad, tam vnímám určitý magický aspekt právě skrze ambivalenci. Mám rád levné materiály, které se pro daný kontext používají a kombinuji to s něčím, co se tak jen tváří, ale funkčnost mají v úplně jiných odvětvích. Baví mě propojovat protiklady, myslím, že to je magie, spouštěč. Spojovat to nejvyšší s tím nejspodnějším. Důležitá je pro mě také spolupráce s Natálií Plevákovou, která je nenahraditelnou součástí všech našich audiovizuálních děl. Moc nás to spolu baví a už konečně oficiálně musíme založit duo! Nově taky spolupracuji s Annou Sedlmajerovou, která je úžasná básnířka a stvořila scénář, který je poprvé v mé tvorbě v češtině.

JM: Sexualitu vnímám jako zahrnutou právě v tom stínu. Je to něco, co se primárně snažíme schovat a možná ji osobně mám spojenou s divokostí, která je právě postavě čerta vlastní a která je vytěsňovaná z naší civilizace. Také ji vnímám jako prostředek, jak spojovat protiklady. Výstava je určena pro naše pomyslné vnitřní dítě. Očekávám tam opravdu dospělého člověka, který přijde a probudí své vzpomínky.

JG: Můžeš přiblížit svou kostýmní a scénografickou tvorbu? Jak k ní přistupuješ v rámci konkrétního narativu představení nebo hry?

JM: Rád znejišťuji smyslové vnímání, protože jde o to nabytí dojmu, že není absolutní, že existuje i mimosmyslové vnímání. A to určuje prožitek prostorové situace. Je to idea psychoprostoru (prostor, který nezažíváme smysly, ale psychickým jazykem - obrazy). Proto taky možná vytvářím videa, protože mi to umožňuje rekonstruovat tento psychoprostor – svět, kde nefunguje fyzika. Obzvláště na divadelní scénografii mi vždycky nějak smrděla ta její techničnost a užitnost, která není její podmínkou, ale je spíš pořád tak nějak předsudkem, který ji definuje. Obecně pracuji na základě určitých představ a divadelní hry vychází z textu, který je pro mě klíčový. Takže čtu a kroužkuju si slova, která mě nějakým způsobem zaujaly a už při prvním čtení, které je pro mě nejdůležitější, si kreslím určité situace. Tímto způsobem dělám v rámci své tvorby všechno – skrze grafiku a obrazy si vytvářím storyboardy, které tvoří určitý děj. Podobně pracuji také u videa, kde si skrze kresby vytvořím několik vrstev děje a na základě toho, jak ta představa vypadá, se jí pak snažím dostat do hmoty, materiálu, který může být kontextuálně úplně jiný než obsah těch situací. To je ale postup divadelní scénografie, která je na mě moc fyzikální. Víc mě zajímají určité vnitřní prožitky, což mě zajímá také na instalaci. Když dochází k iluzi a otřesou se nám smysly a dostane průchod určité mimosmyslové vnímání a jiné vnímání toho, kde se nacházíme.

JG: Takže se dá předpokládat, že ke kostýmní tvorbě přistupuješ podobným způsobem jako k budování videa? To taky musíš vybudovat tím fyzikálním způsobem a až v postprodukci to posuneš na tu fyzikálně méně uchopitelnou rovinu...

JM: Ano, a proto mě baví obrazy, které se neustále vrací z nadreálných dimenzí do těch reálných a hmotných. Obecně vnímám virtuální svět či digitální podobu tak, že jsou paralelami k nevědomému, nebo tomu, co je duševní.

**Jan Matýsek: Fuj Tajxl!! Strč prst skrz smrt.
8. 12. 2022 — 5. 2. 2023**

**Kurátor výstavy: Ján Gajdušek
Námět: Eva Riebová
Produkce: Petra Widžová, Alena Brošková**